

biblio.ugent.be

The UGent Institutional Repository is the electronic archiving and dissemination platform for all UGent research publications. Ghent University has implemented a mandate stipulating that all academic publications of UGent researchers should be deposited and archived in this repository. Except for items where current copyright restrictions apply, these papers are available in Open Access.

This item is the archived peer-reviewed author-version of:

Van status tot contract: de arbeidsovereenkomst in België vanuit rechtshistorisch perspectief

Bruno Debaenst (ed.)

To refer to or to cite this work, please use the citation to the published version:

B. DEBAENST (ed.), Van status tot contract: de arbeidsovereenkomst in België vanuit rechtshistorisch perspectief, Brugge, Die Keure, 2013, 189 p.

Van status tot contract: de arbeidsovereenkomst in België vanuit rechtshistorisch perspectief

BRUNO DEBAENST (ed.)

Inleiding – BRUNO DEBAENST

1. Dit boek is de schriftelijke neerslag van een congres dat op 21 juni 2012 gehouden werd in de Gentse rechtsfaculteit, met als onderwerp de geschiedenis van de arbeidsovereenkomst in België. Aanleiding voor dit congres was de uitspraak van het Grondwettelijk Hof van 7 juli 2011 die dit onderwerp opnieuw brandend actueel gemaakt heeft: het Hof heeft namelijk (opnieuw) geoordeeld dat het onderscheid tussen arbeiders en bedienden in het Belgisch recht ongrondwettelijk is.

Deze uitspraak vormt een uitstekende springplank om in het verleden te duiken op zoek naar de oorsprong van het onderscheid. Hierbij moeten vooral aandacht besteed worden aan de geschiedenis van de arbeidsovereenkomst en arbeidsrelatie. Een cruciaal ogenblik vormt de vorige eeuwwisseling, toen de arbeidsovereenkomst binnen de ruimere context van het ontstaan van de sociale wetgeving haar huidige vorm kreeg. Aangezien het om een ruim onderwerp gaat, met tal van uiteenlopende aspecten, komt een schare specialisten aan het woord, die elk van uit hun expertise (geschiedenis, rechtsgeschiedenis en sociaal recht) hun licht laten schijnen op het onderwerp.

2. De sessie wordt geopend door Gregor VANDE VYVER, eerste voorzitter van het arbeidshof te Gent. In zijn openingsrede wijst hij erop dat de magistraten van de arbeidsgerechten als geen ander geconfronteerd zullen worden met de gevolgen van de ongrondwettelijkheid van het onderscheid arbeiders-bedienden, na de door het Grondwettelijk Hof bepaalde deadline van 9 juli 2013. VANDE VYVER haalt concreet twee praktische bezwaren aan. Zijn eerste vraag betreft de samenstelling van de arbeidsgerechten, terwijl zijn tweede bekommernis uitgaat naar de rechtsonzekerheid die zal ontstaan indien de wetgever de deadline niet zal halen.

3. Hij geeft de fakkel door aan Koen NEVENS, arbeidsauditeur te Gent en professor aan de VUB, die de taak kreeg om de Belgische arbeidsovereenkomst in een ruimer perspectief te plaatsen. *Gefundenes Fressen* voor deze specialist in de materie. NEVENS haalt aan dat de arbeidsovereenkomst nog steeds centraal staat in het arbeidsrecht, met het gezag als element van afbakening. In zijn uitstekend proefschrift ontpopte hij zich reeds als voorstander van een gewaagde paradigmawijziging, om de arbeidsrelatie centraal te stellen in plaats van de arbeidsovereenkomst. Hij haalt hiervoor een aantal argumenten aan, zoals het feit dat de arbeidsovereenkomst slechts een recente uitvinding is en dat er ondertussen '*met werknemers gelijkgesteld*' ingevoerd werden, zodat er de facto al arbeidsrecht buiten de arbeidsovereenkomst bestaat.

Om zijn betoog te ondersteunen neemt NEVENS ons mee op een fascinerende tocht doorheen de krochten van het arbeidsrecht van de negentiende eeuw, waarbij niets is wat het lijkt. Met zijn juridisch fileermesje maakt hij hierbij haarscherp onderscheid tussen verschillende concepten en hun vermoedelijke betekenis, wat allesbehalve een eenvoudige taak is, aangezien er op dat ogenblik helemaal geen vaste juridische grond onder de voeten was. Het

gezagselement bijvoorbeeld, zo vanzelfsprekend voor ons, werd pas erkend door de juristen vanaf het laatste kwart van de 19de eeuw. Andere concepten van het arbeidsrecht ondergingen fundamentele betekenisverschuivingen, waardoor we bij elke poging tot kwalificatie een voortdurende frictie krijgen tussen vlag en lading.

De wet van 1900, met het gezag als centraal concept, gaf enigszins vaste grond onder de voeten, maar ook deze bleek weer niet zo perfect, zodat we langzaam maar zeker opnieuw aan het wegzinken zijn in een juridisch moeras. Vandaar dat het aangewezen is om de suprematie van de arbeidsovereenkomst als centraal element van de Belgische arbeidsrelaties te verlaten, ten gunste van de arbeidsrelatie.

4. Na dit helikopterperspectief op de arbeidsovereenkomst in tijd en ruimte wordt er door een aantal sprekers ingezoomd op de wet op de arbeidsovereenkomst van 1900.

5. De eerste is ondergetekende, die ruimschoots aandacht besteedt aan een bijzonder, ietwat vergeten figuur uit de Belgische rechtsgeschiedenis, Charles-Xavier SAINCTELETTE. In 1884 publiceerde hij een fascinerende studie '*de la garantie et de la responsabilité*', die van rechtstreeks belang was voor de ontwikkeling van de arbeidsovereenkomst in België. SAINCTELETTE erkende namelijk het feitelijk gezag en de samenhangende ondergeschiktheid als essentiële elementen van de arbeidsovereenkomst, wat een abrupte breuk vormde met de tot dan heersende liberale opvatting van de arbeidsovereenkomst als loutere uitwisseling van arbeid tegen gezag. Voor het eerst geponeerd in 1884, verzeilde het gezag via allerlei omzwervingen in de arbeidsovereenkomstenwet van 1900.

6. Hierna volgt de enige Franstalige bijdrage, van de hand van Jean-Pierre NANDRIN, een van de grote specialisten van de geschiedenis van het sociaal recht in België. Zijn bijdrage vangt aan met 1886, dat terecht een scharnierjaar genoemd mag worden, omdat het sociaal vraagstuk toen eindelijk aangepakt werd door de overheid. Terugblikkend lijkt de totstandkoming van de sociale wetgeving op het eerste gezicht een rationeel en systematisch proces, maar in werkelijkheid werd slechts weifelend een moeizaam parcours afgelegd. In zijn boeiende bijdrage bespreekt NANDRIN achtereenvolgens de werkzaamheden van de *Commission du travail*, de eerste sociale wetten en de daaropvolgende pogingen om een wet op de arbeidsovereenkomst te stemmen, te beginnen met de Commissie Van Berchem, tot de wet van 1900. Twee elementen staan centraal in deze evolutie: het moeizame bevrijden uit het klassieke burgerrechtelijk carcan ten voordele van een nieuwe '*arbeidsovereenkomst*' en het loslaten van de oorspronkelijk torenhoge ambities ten voordele van een meer realistische gefaseerde aanpak, door de materie op te splitsen in de reglementering op de werkplaatsreglementen (1896), de arbeidsovereenkomst (1900) en de arbeidsongevallen (1903).

7. Het laatste luik van de triptiek over de wet van 1900 op de arbeidsovereenkomst wordt geschilderd door Jo DEFERME, als historicus gespecialiseerd in de Belgische politieke geschiedenis van de *Belle Epoque*. Deforme stelt zich tot doel de wet van 1900 te

contextualiseren, waarbij hij begint met de evoluties inzake sociale politiek in de negentiende eeuw te schetsen, met als centraal concept de vrijheid van de arbeid. Meer bepaald gaat hij na welke wetgevende initiatieven er waren inzake sociale verzekeringen en arbeidsreglementering, voor en na 1886. Hierna situeert hij de wet op de arbeidsovereenkomst van 1900 binnen het geheel van de sociale wetgeving en stelt hij zich concreet de vraag in hoeverre deze wet innovatief was, brak met de individuele vrijheid van arbeid en een nieuw soort recht invoerde. Het antwoord op deze vraag is eerder relativerend: volgens DEFERME was het vooral belangrijk dat de wet er kwam, maar was zij op zichzelf niet zo belangrijk.

8. Dit vormt een naadloze overgang naar de bijdrage van Patrick HUMBLET, die in zijn typisch flamboyante stijl de voorlopers van de vigerende wet van 1978 op de arbeidsovereenkomst onderzoekt. Hij begint met een analyse van de wet van 1900, die hij omschrijft als de moeder van alle arbeidsovereenkomstenwetten. Volgens HUMBLET vormt deze wet geen beginpunt, maar een eindpunt, waarbij het gezag juridisch in de arbeidsrelatie geïncorporeerd werd. Om de eigenheid van de wet te begrijpen verwijst hij naar de institutionele invalshoek, met wederzijds respect als hoeksteen van de arbeidsrelatie. Aangezien de wet van 1900 slechts betrekking had op arbeiders, was er al snel noodzaak voor een wetgevend optreden voor de bedienden, wat uiteindelijk gebeurde met de wet van 1922, die slechts in beperkte mate gelijk spoorde met de wet van 1900. De wetgevingsmachine stakte vervolgens om pas in de naoorlogse periode terug op gang te komen. Zo kwamen er twee belangrijke wetten in 1954, één voor de arbeiders en een voor de bedienden. Met de wet van 10 december 1962 werd de regelgeving van beide categorieën werknemers meer op elkaar afgestemd. De daaropvolgende wet van 1967 vormt het scharnierpunt met de wet van 1978, aangezien de basiswetten van 1900 en 1922 toen gestroomlijnd werden. HUMBLET wijst tenslotte nog op de belangrijke rol van de collectieve arbeidsovereenkomsten die als 'infrawetgeving' fungeerden.

9. In de volgende bijdrage wordt de vigerende wet van 1978 onder de loep genomen door Nele VROMAN. Zij begint met uit te leggen waarom er nood was aan een wetgevend optreden in de jaren 1970. In de loop van de twintigste eeuw waren er verschillende werknemersstatuten als paddenstoelen uit de grond geschoten, voor arbeiders, bedienden, handelsvertegenwoordigers, dienstboden en studenten om de belangrijkste op te noemen. Er was dringend behoefte om deze verschillende statuten te coördineren om doorheen de bomen opnieuw het bos te kunnen zien. VROMAN stelt vast dat de wet van 1978 allesbehalve spectaculair genoemd kan worden (een 'mijlpaaltje'), aangezien zij de bovenvermelde statuten gewoon samenbracht, zonder echt fundamentele wijzigingen aan te brengen. De wet werd in de rechtsleer dan ook gemengd onthaald. Een beperkt aantal positieve elementen werden onderkend, maar de negatieve commentaren wogen toch zwaarder door. De wet van 1978 bracht immers nauwelijks toenadering in de werknemersstatuten en het achterhaalde onderscheid arbeiders-bedienden bleef gewoon bestaan, met alle gevolgen van dien. Na een analyse van de verschillen tussen arbeiders en bedienden in de wet van

1978 gaat VROMAN ook kort in op de toenadering die er sindsdien gebeurd is, via de wetgeving en de sociale partners. Ze besluit haar bijdrage met een analyse van de ongrondwettelijkheid van het onderscheid arbeiders-bedienden.

10. Dit vormt de rechtstreekse voorzet voor de bijdrage van Wilfried RAUWS, die de toekomst van het arbeidsovereenkomstenrecht bespreekt. Hij stelt dat iedereen er het ondertussen over eens is dat het historisch onderscheid arbeiders-bedienden achterhaald is. In Duitsland werd dat reeds eerder klaar en duidelijk gesteld door het Grondwettelijk Hof, waarna de wetgever ingegrepen heeft. In ons land ging het allemaal wat omflooster. Het Arbitragehof, later Grondwettelijk Hof, gaf reeds een voorzichtige waarschuwing in 1993, vervolgens een schot voor de boeg in 2001 en tenslotte het mes op de keel in 2011. Het Hof heeft de wetgever nu tijd gegeven tot 8 juli 2013 om orde op zaken te stellen. RAUWS bespreekt vervolgens in detail de gevolgen van deze beslissing, voor de wetgever en de rechter, alsook het vraagstuk van een mogelijke overheidsaansprakelijkheid na het verstrijken van de deadline. Volgens hem zijn er twee manieren om de zaken aan te pakken: ofwel kleine oplossingen voor afzonderlijke problemen, ofwel een brede hervorming, waarvoor hij zelf enkele voorstellen formuleert. Wat het uiteindelijk zal worden, zal de toekomst uitwijzen.

11. Hekkenluiter is de *éminence grise* van het Belgisch arbeidsrecht, Roger BLANPAIN, die de gehele discussie in een geheel ander perspectief plaatst. In vergelijking met de grote problemen die op ons afgekomen zijn door de globalisering, zijn de discussies over het onderscheid arbeiders-bedienden eigenlijk maar pietluttig en achterhoedegevechten. Vandaag heersen het super-kapitalisme en de multinationals. Onze arbeidsmarkten worden overspoeld door arbeidskrachten uit de Europese lageloonlanden, de wereld is vol armoede, het syndicalisme staat onder druk, de EU is in crisis, enz. We zullen ons moeten aanpassen aan het feit dat we in een globale wereld en multiculturele kennismaatschappij leven. Als afsluiter stelt BLANPAIN een reeks maatregelen voor die alvast een stap in de goede richting zouden zijn.

12. Het boek wordt afgesloten met de letterlijke tekst van de wetten van 1900 en 1922 als bijlage.

Gent, Bruno DEBAENST

13. Post Scriptum. Tijdens de redactie van dit boek ontving ik de droeve mare van het overlijden van professor Jean-Pierre NANDRIN op 5 december 2012. Hij heeft de publicatie ervan dus niet meer mogen meemaken. Als eerbetoon wordt dit boek aan hem opgedragen, omwille van zijn warme persoonlijkheid en grote interesse voor de geschiedenis van het sociaal recht in België.

14. Post Post Scriptum. *Last, but not least*, had ik professor Patrick HUMBLET willen danken voor zijn onbaatzuchtige hulp en bijstand bij de totstandkoming van het congres en deze daaruitvloeiende publicatie.